Maria DOLECKA

CYTATY ANGIELSKIE W POSTACI WYRAZÓW ZŁOŻONYCH W JĘZYKU NIEMIECKIM (NA PODSTAWIE OFERT PRACY W OGŁOSZENIACH *SÜDDEUTSCHE ZEITUNG*)

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie zjawisk towarzyszących przejmowaniu złożeń z języka angielskiego do języka niemieckiego. Podstawę materiałową badań stanowią oferty pracy zamieszczone w czterech wydaniach *Süddeutsche Zeitung*: z 7/8.08.2002, 11/12.01.2003, 18/19.01.2003, i 24/25.05.2003 roku. Analizą zostały objęte ogłoszenia instytucji i firm doradztwa personalnego poszukujących kandydatów do pracy, czyli w języku niemieckim tzw. *„Stellenmarkt"*. Poza zakresem naszego zainteresowania pozostały natomiast anonse osób poszukujących pracy, tzn. w języku niemieckim *„Bewerbermarkt"*, oraz ogłoszenia zredagowane w całości w językach obcych, w tym również w języku angielskim. Ogółem przeanalizowano 1245 ogłoszeń, w których 135 razy zarejestrowano użycie cytatów w postaci wyrazów złożonych.

W naszym ujęciu złożenie jest strukturą słowotwórczą składającą się z tematów co najmniej dwóch podstaw słowotwórczych tworzących jeden wyraz. Definicję tę sformułowano w oparciu o rozumienie wyrazów złożonych przyjęte w języku polskim i niemieckim[1]. W odniesieniu do języka angielskiego można zetknąć się z dwiema wykładniami złożeń. W ujęciu pierwszym rozróżnia się trzy rodzaje wyrazów złożonych, tzn. złożenia zamknięte (*closed compounds*), posiadające status jednego wyrazu pisanego łącznie, np. *mailbox*, złożenia z łącznikiem, np. *raven-haired*, oraz złożenia pisane oddzielnie, np. *first night*[2].

---

[1] Por. *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, pod red. A. Markowskiego, Warszawa 2002, s. 1780–81 oraz *Lexikon der Sprachwissenschaft*, Stuttgart 1990, s. 403.

[2] Por. B. Lewandowska-Tomaszczyk, *Zarys gramatyki języka angielskiego*, (w:) *Wielki słownik angielsko-polski* PWN Oxford, Warszawa 2002, s. XVII.

W rozumieniu drugim złożenie jest wyrazem składającym się z dwóch lub niekiedy kilku rdzeni; zestawienia wyrazów tworzących całość znaczeniową nazywane są natomiast konstrukcjami syntaktycznymi[3]. Do wyrazów złożonych zalicza się więc te jednostki leksykalne, których elementy składowe zapisane są łącznie, a także przy użyciu dywizu, np.: *greenhouse* – 'szklarnia', *cotton-plant* – 'bawełna'/'roślina bawełny'. W języku angielskim akcent wyrazowy w takich strukturach pada na pierwszy człon. W przeciwieństwie do konstrukcji syntaktycznych składniki złożenia nie mogą być rozdzielane żadnymi innymi wyrazami. Zgodnie z powyższym nie można wstawić żadnego elementu leksykalnego między części składowe *greenhouse*, taka możliwość istnieje natomiast w konstrukcji syntaktycznej *green house* 'zielony dom', którą można rozbudować stosując szeroki wachlarz określeń, np.: *an unusually bright green house*. Należy jednak podkreślić, że zwłaszcza w odniesieniu do rzeczowników kryteria oddzielania wyrazów złożonych od konstrukcji syntaktycznych przynoszą w niektórych wypadkach zbieżne rezultaty[4].

Ortografia wyrazów złożonych w języku angielskim opiera się nie tylko na podanych wyżej kryteriach wyróżniania złożeń i co za tym idzie, łącznym zapisie elementów tworzących takie struktury. W zakresie pisowni wyrazów złożonych można wskazać na dwie zasadnicze tendencje dotyczące użycia łącznika. Po pierwsze, stosuje się go zwykle w nowo powstałych wyrazach lub słabo upowszechnionych. Stąd też zdarza się, że złożenia należące do tego samego typu morfologicznego, są pisane inaczej, np. *dressmaking* i *letter-writing*[5]. Po osiągnięciu określonej częstotliwości lub trwałości użycia wyrazy złożone przyjmują zazwyczaj formę bez dywizu. Jako przykład może posłużyć tu wyraz *blackboard*, który na początku był pisany z łącznikiem (*black-board*) i dopiero po jego upowszechnieniu pojawiły się w tekstach w pierwszej połowie XX wieku formy bez łącznika[6]. Po drugie, w brytyjskiej

---

[3] Zob. R. Huddleston, G. K. Pullum, *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge 2002, s. 1644.

[4] Tamże, s. 1644–1652.

[5] Tamże, s. 1760.

[6] Za D. Gibbon, *Orthography of compounds*, MET DST 1996, www.spectrum,uni-bielefeld.de.

angielszczyźnie obserwuje się większą skłonność do stosowania łącznika niż w amerykańskim wariancie tego języka. Poprawność zapisu należy więc w wielu wypadkach sprawdzić po prostu w słowniku[7].

Niezależnie od tych tendencji w języku angielskim można jednak wyróżnić dziewięć typów morfologicznych, w których zazwyczaj stosuje się łącznik. Należą do nich:

- przymiotniki złożone, np.: *bone-dry*, *snow-white*,
- struktury zawierające przyimki jako wewnętrzny komponent złożenia, np.: *free-for-all*,
- struktury zawierające przyimki występujące w charakterze drugiego członu, np. *break-in*,
- struktury zbudowane z członów współrzędnych, np.: *Alsace-Lorraine*, *freeze-dry*,
- struktury zawierające człon nominalny + *-ed*, np.: *one-eyed*, *three--bedroomed*,
- liczebniki i ułamki, np.: *twenty-one*, *five-eighths*,
- czasownik zawierający rzeczownik jako główny rdzeń złożenia, np.: *baby-sit*, *hand-wash*,
- struktury z pierwszym członem w postaci skrótu, np.: *t-shirt*, *V-sign*,
- struktury zawierające rymujące się człony składowe, np.: *clap-trap*, *teeny-weeny*[8].

Oprócz tzw. łącznika leksykalnego (*lexical hyphen*) w języku angielskim występuje łącznik syntaktyczny (*syntactic hyphen*), który jest używany do łączenia sekwencji składających się z dwóch lub większej liczby wyrazów, występujących w roli przydawki w grupie nominalnej, np.: *a fou-point plan*, *a never-to-be-repeated offer*[9].

W języku niemieckim zasady użycia łącznika są natomiast bardzo dokładnie określone. Przede wszystkim jest on stosowany w złożeniach i zestawieniach grup wyrazowych (*Mund-zu-Mund-Beatmung*; *Produktions-Know-how*), w substantywizacji grup bezokolicznikowych, składających się z więcej niż dwóch części (*das Nicht-mehr-fertig-Wer-*

---

[7] Por. R. Huddleston, G. K. Pullum, *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge 2002, s. 1760.

[8] Tamże, s. 1761.

[9] Tamże, s. 1762.

den), w wyrazach złożonych ze skrótami, pojedynczymi literami i cyframi (*Kfz-Papiere*; *A-Dur*; *ein 5:2-Sieg*). Łącznik zastępuje także powtarzające się człony w grupach wyrazowych zawierających złożenia z takimi samymi elementami (*Balkon-, Garten- und Campingmöbel*). Ponadto można go użyć do wyróżnienia poszczególnych członów złożenia (*Ich--Sucht*), wyodrębnienia elementów składowych w dłuższych wyrazach (*Mehrzweck-Küchenmaschine*) czy też w celu uniknięcia dwuznaczności (*Druck-Erzeugnis*; *Drucker-Zeugnis*). Reguły ortograficzne bardzo dokładnie określają funkcję łącznika w wyrazach obcych. Przede wszystkim występuje on w złożeniach i zestawieniach grup wyrazowych (*Rooming--in*; *Boogie-Wogie*; *No-Future-Generation*). Oprócz tego może być użyty w substantywizacji z języka angielskiego, którą da się sprowadzić do połączenia, składającego się z czasownika i przysłówka (*Count-down* obok *Countdown*), a także do wyodrębnienia w złożeniu pierwszego rzeczownikowego członu (*Air-Conditioning*). Dodać należy, że wyrazy złożone, które zaczynają się od przymiotnika, mogą występować w postaci łącznej lub rozłącznej (*Happyend*; *Happy End*), przy czym w oddzielonym przymiotniku zachowana jest pisownia wielką literą[10].

Przedstawione w zarysie reguły tworzenia złożeń w obu językach są niezwykle ważne dla zrozumienia i zinterpretowania wyekscerpowanych z ogłoszeń angielskich wyrazów złożonych. Należy podkreślić, że jest to materiał niejednolity, zawierający różne typy złożeń, wśród których bardzo często spotykamy formy dostosowane w pełni lub częściowo do niemieckiej ortografii, a także, co ciekawe, utworzone z angielskiego zasobu leksykalnego według niemieckich zasad. Prezentację materiału zaczniemy od wyrazów złożonych, składających się z rzeczowników, stanowiących największą grupę wśród wyekscerpowanych złożeń. Należą do nich wyrazy przejęte w niezmienionej postaci do języka niemieckiego (nie biorąc pod uwagę zapisu wielką literą), pisane razem, np.: ***Gateway***[11] (SZ, 18/19.01.03, s. 40), ***News-***

---

[10] *Duden Die deutsche Rechtschreibung*, Mannheim Leipzig Wien Zürich 2000, s. 31–34 i 39.

[11] W tłum.: 1. brama, 2. komp. brama, przejście – węzły sieci umożliwiające przejście do nowo utworzonych sieci lub podłączenie do sieci nowych urządzeń; łącze między niezgodnymi systemami, DSI AP.

letter[12] (SZ, 18/19.01.03, s. 16), *Workbench*[13] (SZ, 18/19.01.03, s. 29), *Showroom*[14] (SZ, 24/25.05.03, s. 36), *Troubleshooting*[15] (SZ, 7/8.08.02, s. 37) lub przy pomocy łącznika, jak w wyrazie *Team-Teaching*[16] (SZ, 18/19.01.03, s. 35). Z naszego punktu widzenia zdecydowanie ciekawsze są formy, które w języku niemieckim pojawiły się w postaci jednego wyrazu, a pierwotnie występowały jako grupa wyrazowa z przydawką rzeczowną, np.: *Cashflow*[17] (SZ, 7/8.08.02, s. 23) czy *Healthcare*[18] (SZ, 24/25.05.03, s. 36). Połączenie wyrazów wynika przypuszczalnie z dwóch przyczyn: po pierwsze, przydawka rzeczowna poprzedzająca wyraz określany jest zjawiskiem zupełnie obcym w języku niemieckim, a po drugie, język niemiecki wykazuje znacznie silniejszą niż język angielski tendencję do spajania wyrazów, które mogą składać się z bardzo wielu członów, np.: 'Donaudampfschifffahrtkapitänswitwenversicherungsgesellschaftshauptgebäudeeingang'. Skłonność do łączenia przejęć z języka angielskiego objawia się zwłaszcza w formach krótkich, także tych z łącznikiem, jak np. w jęz. ang. *front--end*[19], natomiast w jęz. niem. *Frontend* (SZ, 7/8.08.02, s. 37), ale niekiedy pod wpływem tendencji do tworzenia złożeń powstają również mało czytelne rzeczowniki złożone, np.: *Softwareupgrades*[20] (SZ, 7/8.08.02, s. 37). Zdarza się także, że angielskie połączenia wyrazowe, składające się z dłuższych wyrazów, w języku niemieckim są traktowane jak złożenia i pisane przy pomocy łącznika, który ma za zadanie wyróżnić poszczególne człony i ułatwić odczytanie wyrazu.. W myśl ortografii wyrazów obcych jest to dozwolone, gdy pierwszym członem

---

12 W tłum.: biuletyn, WSAP, s. 1368.

13 W tłum.: stół warsztatowy, warsztat, WSAP, s. 1368.

14 W tłum.: salon wystawowy, WSAP, s. 1368.

15 W tłum.: komp. 1. diagnozowanie programu (przez uruchomianie), 2. usuwanie błędów z programu, DSI AP.

16 W tłum.: nauczanie prowadzone przez zespół nauczycieli, FWB, s. 1317.

17 W tłum.: przepływ gotówki. W jęz. ang. *cash flow*, WSAP, s. 179.

18 W tłum.: ochrona zdrowia. W jęz. ang. *health care*, WSAP, s. 550.

19 W tłum.: procesor czołowy, wysunięty, WSAP, s. 479.

20 W tłum.: ulepszone wersje oprogramowania, DSI AP. Pierwszy człon złożenia funkcjonuje w języku niemieckim także jako samodzielny wyraz, dlatego dla podkreślenia jego integracji w systemie języka biorcy w zapisie nie użyto tłustego druku.

jest rzeczownik. Dla zilustrowania tego zjawiska przytoczymy kilka wyekscerpowanych z ogłoszeń przykładów: w jęz. niem. *Boarding-house* (zgodnie z zasadami niemieckimi także drugi człon jako rzeczownik powinien zostać napisany wielką literą) – w jęz. ang. *boarding house*[21] (SZ, 7/8.08.02, s. 38), w jęz. niem. *Claims-Specialist* – w jęz. ang. *claims specialist*[22] (SZ, 18/19.01.03, s. 30), w jęz. niem. *solution-provider* (w ogłoszeniach bez zapisu wielką literą) – w jęz. ang. *solution provider*[23] (SZ, 7/8.01.03, s. 17).

Zupełnie nowym zjawiskiem jest natomiast zapis drugiego członu w środku wyrazu wielką literą. Takie formy graficzne pojawiły się w złożeniach, pochodzących z branży komputerowej, jak np. w wielokrotnie powtarzających się w materiale wyrazach: *PowerPoint*[24] (SZ, 24/25.05.03, s. 30), *SharePoint*[25] (SZ, 11/12.01.03, s. 26) czy *UseCases*[26] (SZ, 18/19.01.03, s. 30). Nie wiadomo, jak i dlaczego w takiej postaci powstały te terminy. Czy zapis wielką literą jest tylko odmiennym sposobem wyróżnienia członów złożenia, a może sprytnym chwytem reklamowym, w którym niekonwencjonalna forma graficzna nazwy ma za zadanie spowodować większe zainteresowanie towarem? Istnienie tego rodzaju form niektórzy językoznawcy próbują wytłumaczyć właściwościami technicznymi komputerów, które czasami w wydawanych przez piszącego poleceniach „wewnętrznych" nie oddzielają wyrazów, a wielką i małą literę odczytują jak znaki o takiej samej wartości[27]. Wydaje się, że nowa forma graficzna angielskich terminów komputerowych zaczyna powoli oddziaływać na sposób tworzenia złożeń w języku niemieckim, w których rezygnuje się niekiedy z nakazanego przez ortografię łącznika na rzecz

---

21 W tłum.: pensjonat, WSAP, s. 122.

22 W tłum.: specjalista do spraw odszkodowań, WSAP, s. 205.

23 W tłum.: dostawca rozwiązań, DSI AP.

24 Nazwa programu komputerowego, dostępnego osobno lub jako całość pakietu biurowego Microsoft Office, występująca również w wariantach graficznych *Powerpoint*, *Power Point*.

25 Nazwa komponentu biurowego Microsoft Office, posiadająca także wariant graficzny *Share Point*.

26 Dosł. „przypadki użycia". Termin używany w procesie tworzenia oprogramowania, występujący również w wariancie graficznym bez wielkiej litery.

27 Por. D. E. Zimmer, *Neuanglodeutsch. Über die Pidginisierung der Sprache*, (w:) *Deutsch und anders – die Sprache im Modernisierungsfieber*, Reinbek bei Hamburg 1998, s. 77.

wielkiej litery, przejmującej funkcję wyodrębniania członów, jak np. w złożeniu *SuperSommerSpecials* zamiast 'Sommer-Spezial-Angebote'[28].

Oprócz złożeń zbudowanych z członów rzeczownikowych w badanym materiale stykamy się z wyrazami składającymi się z przymiotnika i rzeczownika, np.: ***Forecasts***[29], ***highspeed-Reading***[30] czy ***Resident--Engineer***[31]. Krótsze formy występują zwykle w pierwotnej postaci i nie sprawiają żadnych trudności identyfikacyjnych (przykł. 1). W wypadku dłuższych wyrazów można mówić o poważniejszych nieprawidłowościach, ponieważ ich oryginalna postać graficzna nie jest zachowana, a ponadto użycie łącznika w przejętym do języka niemieckiego wyrazie może świadczyć o nieznajomości reguł ortograficznych (przykł. 2) lub nierozpoznaniu w pierwszym członie przymiotnika i uznanie go za rzeczownik (przykł. 3).

Bardzo interesującym materiałem pod względem graficznym są wieloczłonowe przymiotniki. Stanowią one przegląd różnych możliwości zapisu. Nie wiadomo, z jakiego powodu, w niektórych z nich, wszystkie części składowe w języku niemieckim są zapisane jak rzeczowniki wielką literą, o czym świadczy przykład w następującym zdaniu: „Für unsere Kunden entwickeln wir sowohl ***Stand-Alone*** als auch komplexe Server-Systeme ..." (SZ, 24/25.05.03, s. 36)[32]. W tym przypadku wytłumaczenie użycia wielkiej litery jest szczególnie trudne, bowiem przymiotnik angielski występuje w zdaniu jako przydawka razem z niemieckim przymiotnikiem 'komplex', który jest zapisany zgodnie z niemieckimi zasadami małą literą. Być może chodzi tu o jakąś nowe zjawisko językowe, którego objaśnienie wymaga szerszego spojrzenia i ujęcia innego rodzaju wpływów angielskich na język niemiecki. W niektórych zaś tego typu przymiotnikach, jak w substantywizacjach grup wyra-

---

[28] Tamże, s. 78. W tłum. na jęz. pol. lp: specjalna oferta letnia.

[29] W tłum. na jęz. pol. rzeczownik w lp 'prognoza'. Złożenie składa się z przymiotnika *fore* i rzeczownika w lm ***casts***. WSAP, s. 466.

[30] W tłum.: szybkie czytanie. Poprawna forma w jęz. ang. ***high-speed reading*** składa się z przymiotnika z łącznikiem i rzeczownika odsłownego. WSAP, s. 59 i 969.

[31] W tłum.: inżynier rezydujący/zamieszkujący w miejscu zatrudnienia. Przymiotnik ***resident*** występuje w znaczeniu ***live-in*** (*staff, nurse, tutor, caretaker, specialist*) czyli mieszkający na miejscu. WSAP, s. 994.

[32] W tłum.: Naszym klientom opracowujemy zarówno autonomiczne jak i kompleksowe systemy serwera. W jęz. ang. ***stand-alone*** – autonomiczny, niezależny. WSAP, s. 1140.

zowych, tylko człony rzeczownikowe wyróżnione są wielką literą, np.: „... *Business-to-Business Bereich* ..."[33] (SZ, 24/25.05.03, s. 24). Zdarza się także, że przymiotniki pisane w języku angielskim oddzielnie, w języku niemieckim przyjmują postać złożenia z łącznikiem, np.: „... sind unsere Forschungsarbeiten und die daraus resultierenden Produkte immer *state-of-the-art*"[34].

Szczególną grupę złożeń tworzą jednostki leksykalne, w których pierwszym członem jest skrót bądź skrótowiec. Należą do niej przede wszystkim terminy komputerowe, w których bardzo wysoką frekwencję wykazują złożenia ze skrótem *MS*, pochodzącym od nazwy firmy komputerowej *Microsoft*, np.: *MS-Office*, *MS-Word*, *MS-Access*, *MS-Excel*, *MS-PowerPoint*[35]. Wracając do angielskich pierwowzorów (*MS Office*, itd.), trzeba podkreślić, że terminy te w języku angielskim nie są złożeniami, natomiast występująca prawie powszechnie w ogłoszeniach forma z łącznikiem jest wynikiem adaptacji do niemieckich zasad tworzenia złożeń ze skrótami. Działanie tej reguły najwyraźniej zaznacza się w złożeniach zawierających literowce, np. *PC-Clients*[36]. Inną serią złożeń są wyrazy, w których pierwszy człon przypuszczalnie przez wiele osób nie jest identyfikowany ze skrótowcami. Chodzi tu o takie elementy składowe jak sylabowiec *Internet* i głoskowiec *Web*. *Internet*, składający się z pierwszych sylab *international network* (miedzynarodowa sieć)[37], przyjął jako samodzielny wyraz w języku niemieckim rodzaj nijaki, ale bardzo często występuje w złożeniach, również z elementami niezintegrowanymi, np. *Internet-Providing*[38]. *Web* jest na-

---

[33] W tłum.: sfera kontaktów międzyfirmowych. W jęz. ang. *business-to-business* – międzyfirmowy. WSAP, s. 158.

[34] W tłum.: Nasze prace badawcze i wynikające z nich produkty są zawsze najnowocześniejsze. W jęz. ang. *state of the art* – supernowoczesny. WSAP, s. 1145.

[35] Nazwy produktów firmy *Microsoft*.

[36] W tłum.: użytkownicy komputera osobistego, DSI AP. Literowiec *PC* jest zarejestrowany w niemieckich słownikach ogólnonarodowych jako zapożyczenie z jęz. angielskiego. Wg Duden UWB 1989 *PC* jest rodzaju męskiego, w dopeł. i lm może fakultatywnie przyjąć końcówkę *-s*. Na tej podstawie w celu podkreślenia innego charakteru wpływu w jego zapisie nie użyto tłustego druku.

[37] Por. Duden FWB, s. 633.

[38] W tłum.: dostarczanie usług internetowych. DSI AP. W poprawnej formie w jęz. angielskim oba wyrazy są zapisywane oddzielnie. O włączeniu tego złożenia do elementów niezintegrowanych w języku niemieckim zadecydował fakt, że członem głównym złożenia jest cytat, natomiast *Internet* funkcjonuje jedynie jako wyraz określający.

tomiast częścią angielskiego określenia ***World Wide Web*** (***WWW***), oznaczającego światową sieć witryn internetowych i jako skrótowiec jest bardzo produktywnym elementem słowotwórczym tworzącym serię wyrazów, które w języku niemieckim funkcjonują w dwóch wariantach, jako złożenia z łącznikiem i bez łącznika, np. ***Web-Site/Website***[39]. Kolejną serią wyrazów złożonych, wśród których sporą część (na podstawie rejestracji w słowniku Duden Universalwörterbuch) należy uznać za zapożyczenia właściwe, są złożenia z pierwszym członem w postaci skrótu *e-/E-*, wywodzącym się od wyrazu ***electronic***, np.: ***E-Banking***[40] czy ***E-Cards***[41]. Jak już wspomniałam, w języku niemieckim złożenia stanowią znaczną część zasobu leksykalnego. Wśród nich funkcjonują oczywiście struktury ze skrótowcami, podlegające określonym regułom tworzenia. O ile jednak w języku angielskim złożenia z elementem *e-* oraz o budowie paralelnej do tej formy (*H-bomb* od *hydrogen bomb*, *m-phone* od *mobile phone*) są czymś naturalnym, o tyle w niemczyźnie dezintegracja pierwszego przymiotnikowego członu jest zjawiskiem zupełnie nietypowym. Wśród złożeń ze skrótowcami dominują tu jako człony złożeń co najmniej dwuelementowe literowce, głoskowce i grupowe, ale nie wykluczone, że przyrost kompozytów z jednoelementowym skrótem przyczyni się do powstania w języku niemieckim nowego rodzaju struktur uniwerbizowanych.

W pewnym sensie element *e-/E-* w powyższych przykładach jest paralelny do pierwszego zdezintegrowanego członu ***tele-***[42]. W badanym materiale element ***tele-*** jest formą oboczną do telefonu. Pojawił się on w wyrazie ***Telesales***[43] występującym jako samodzielny rzeczownik: „Zudem sind Erfahrungen im ***Telesales*** hilfreich"[44] oraz jako pierwszy człon złożenia z łącznikiem: „Wir suchen ab sofort einen engagierten

---

[39] W tłum.: zestaw zasobów serwera sieci WWW udostępniany przez adres jednolitego lokalizatora zasobów, DSI AP. W jęz. ang. poprawną formą jest ***web site***.

[40] W tłum.: bankowość elektr. W jęz. ang. ***banking*** – bankowość, WSAP, s. 81

[41] W tłum.: karty elektroniczne. W jęz. ang. ***card*** – karta, WSAP, s. 173.

[42] Cząstka *tele-* pochodzi od wyrazu greckiego *telos* o znaczeniu 'koniec, cel' zamiar', FWB, s. 1319. Wg WSWO PWN *tele-* jest pierwszym członem wyrazów złożonych wskazujących na ich związek znaczeniowy z: 1. działaniem na odległość, np. „teleobiektyw", 2. telewizją, np. „telegazeta", 3. telefonem, np. „telemarketing", s. 1241.

[43] W tłum.: sprzedaż telefoniczna, WSAP, s. 1206.

[44] W tłum.: Ponadto pomocne są doświadczenia w sprzedaży telefonicznej.

Telesales-Representative"[45] (oba przykł. z SZ, 24/25.05.03, s. 28). Mimo identyczności zapisu wyrazy te pod względem formalnym pełnią zupełnie odmienne funkcje. W przykł. 1 rzeczownik przyjął końcówkę liczby mnogiej *-s*, ponieważ właśnie taka forma w języku angielskim podkreśla „wielokrotną" aktywność – handel (np. *wine sales are up*) lub używana jest w znaczeniu działu sprzedaży. Zauważyć należy, że anglicyzm ten w języku niemieckim został potraktowany jak rzeczownik w liczbie pojedynczej i odmieniony w celowniku z użyciem formy ściągniętej rodzajnika określonego z przyimkiem (im = in dem), charakterystycznej dla rzeczowników rodzaju męskiego i nijakiego. Na depluralizację miały przypuszczalnie wpływ następujące czynniki: po pierwsze znaczenie wyrazu i jego relacja do rodzaju gramatycznego leksemu o podobnej semantyce w języku niemieckim (der Verkauf – rzecz. rodz. męsk.; w cel. – im Verkauf), a po drugie funkcjonowanie liczby pojedynczej tegoż niemieckiego leksemu w znaczeniach, które w języku angielskim oddane są przez jego odpowiednik w liczbie mnogiej. W przykł. 2 *Telesales* jest przydawką rzeczowną i zgodnie z zasadami gramatyki angielskiej jako przydawka przyjmuje końcówkę *-s*. Ponadto należy podkreślić, że mimo nietypowej dla języka niemieckiego struktury wygłosu, rzeczownik *Representative* został potraktowany jak jego najbliższy niemiecki odpowiednik znaczeniowy 'Repräsentant' i wraz z imiesłowem 'engagiert' poprawnie odmieniony w bierniku jako rzeczownik rodzaju męskiego z rodzajnikiem nieokreślonym.

Godne uwagi są także wyrazy składające się z pierwszych członów wskazujących na związek złożeń ze słownictwem naukowym i postępem technicznym. W badanym materiale takimi cząstkami składowymi były: *Micro-*, element słowotwórczy o znaczeniu „mały, wąski, precyzyjny", wywodzący się z greckiego *mikros* – 'mały'[46] oraz *Multi-*, posiadający w złożeniach znaczenie 'wiele, wielokrotnie, kilkakrotnie' i pochodzący od łacińskiego przymiotnika *multus* – 'liczny, duży, silny'[47]. Cząstka *Micro-* wyróżniła się szczególnie wysoką frekwencją, wyni-

[45] W tłum.: Poszukujemy od zaraz zaangażowanego przedstawiciela sprzedaży telefonicznej. W jęz. ang. obie części nazwy zawodu pisane są oddzielnie: *telesales representative*.

[46] Por. FWB, s. 870.

[47] Por. FWB, s. 898.

kającą przede wszystkim z dużej częstotliwości występowania nazwy znanej amerykańskiej firmy komputerowej *Microsoft*[48] i nazw jej produktów: „... im *Microsoft* Umfeld ..."[49] (SZ, 24/25.05.03, s. 36), „*Microsoft-Office*"[50] (SZ, 7/8.08.03, s. 24). Poza tą nazwą w ogłoszeniach pojawił się jeszcze tylko jeden wyraz z takim samym pierwszym członem, który w zetknięciu z przyimkiem „von" wykazywał pełne przystosowanie do niemieckiego systemu deklinacyjnego, przyjmując w celowniku l.m. końcówkę „-n": „... Architektur und Funktionsweise von *Microcontrollern* ..."[51] (SZ, 7/8.08.02, s. 34). Mimo adaptacji morfologicznej, której sprzyja formant '-er', złożenie to należałoby zaliczyć raczej do cytatów lub sfery przejściowej, ponieważ jest ono tylko częściowo dostosowane do języka niemieckiego (brak adaptacji graficznej i wg Duden FWB także fonologicznej). Dodać należy, że wyraz ten funkcjonuje głównie w środowisku specjalistów, natomiast przeciętny użytkownik języka może go niewłaściwie kojarzyć z innym, bardziej rozpowszechnionym anglicyzmem, a mianowicie zapożyczeniem realnosemantycznym *Controller*. Wracając do cząstki ***Multi-***, należy stwierdzić, że w badanym materiale użyto zaledwie kilku wyrazów złożonych zawierających ten element słowotwórczy. Oprócz rzeczowników typu ***Multiprocessing***[52], ***Multicash***[53] (oba przykł. z SZ, 7/8.08.02, s. 22) w ogłoszeniach pojawił się jeden przymiotnik, który wystąpił w roli przydawki w następującym kontekście; „... und ***Multitier*** Systeme"[54] (SZ, 18/19.01.03, s. 21). Również tym razem daje do myślenia nietypowe dla przymiotników użycie wielkiej litery. Miejmy nadzieję, że podłoże tego mechanizmu zostanie wyjaśnione poprzez konfrontację

---

48 Nazwa składa się z cząstki ***micro*** i przymiotnika ***soft*** 'miękki'.

49 W tłum.: w środowisku ***Microsoft***.

50 Nazwa programu biurowego wytwarzanego przez firmę ***Microsoft***.

51 W tłum.: architektura i sposób funkcjonowania mikrosterowników. W jęz. ang. ***microcontroller*** – mikrosterownik, DSI AP. Warto zwrócić uwagę, że w tłumaczeniu cząstka ***micro-*** nie została zastąpiona innym rodzimym elementem. Wg Lehnerta element ten jako pierwszy człon złożeń przeniknął przypuszczalnie pod wpływem angielskiego ***micro-*** do wielu języków i przez to stał się internacjonalizmem. Por. M. Lehnert, *Anglo-Amerikanisches im Sprachgebrauch der DDR*, Berlin 1990, s. 199.

52 W tłum.: przetwarzanie wieloprocesowe, WSAP, s. 774.

53 Nazwa systemu finansowego stosowanego w bankowości elektronicznej.

54 W tłum.: i systemów wielowarstwowych. W jęz. ang. ***multitier*** – wielowarstwowy, DSI AP.

niezaadaptowanych złożeń z innymi rodzajami wpływu języka angielskiego na niemiecki.

Innym ciekawym zjawiskiem jest tworzenie wyrazów złożonych z angielskiego materiału leksykalnego poprzez użycie łącznika zastępującego powtarzające się człony złożenia. Jak już wspomniałam, takie uproszczenie zapisu wyrazów złożonych jest typowe dla języka niemieckiego, natomiast w języku angielskim w ogóle nie praktykowane. Łącznik w funkcji odnośnika może zastąpić w złożeniu człon określający, np.: „... mit ***MS-Word, -Excel*** ..."[55] (SZ, 7/8.08.02, s. 35) lub określany czyli główny, np.: „... ***First-*** und ***Second Level*** ..."[56] (SZ, 18/19.01.03, s. 19). Stosowanie tej zasady prowadzi niekiedy do błędnego zapisu, np.: „... und *Audio-/Video-PC-**Peripherals***."[57] (SZ, 24/25.05.03, s. 26). W przykładzie tym niepotrzebnie użyto kreski poprzecznej i nie oddzielono przecinkiem poszczególnych elementów składowych po łączniku zastępującym główny człon złożenia. Poprawna struktura powinna przyjąć następującą postać: *Audio-, Video-, PC-**Peripherals***.

Rozbieżności w tworzeniu złożeń w obu językach objawiają się ponadto istnieniem całkowicie odmiennych struktur wyrazowych. W języku angielskim typowym zjawiskiem jest występowanie grup wyrazowych z przydawką w postaci złożenia z łącznikiem, np.: ***non-food items***[58] czy ***cash-flow pricing***[59], które do języka niemieckiego mogą trafić w niezmienionej postaci (nie biorąc pod uwagę zapisu wielką literą): „... die Lagerleitung von ***Non-Food Items*** ..."[60] (SZ, 7/8.08.02, s. 26), albo przyjąć postać wyrazu złożonego z łącznikiem: „... Entwicklung mathematischer Konzepte und Methoden zu ***Cashflow-Pricing***."[61] (SZ,

---

55 W tłum.: z MS Word, MS Excel.

56 W tłum.: poziom pierwszy i drugi.

57 W tłum.: i urządzeń peryferyjnych audio, video, komputera osobistego.

58 W tłum.: towary, które nie należą do kategorii artykułów spożywczych, FWB, s. 928.

59 W tłum.: ustalanie opłaty za przepływ środków pieniężnych. *Słownik rachunkowości*, Warszawa 2001, s. 50.

60 W tłum.: kierowanie magazynem, w którym są składowane towary nie należące do grupy artykułów spożywczych.

61 W tłum.: opracowywanie projektów matematycznych i metod ustalania opłat za przepływ środków pieniężnych.

7/8.08.02, s. 23). Z powodu tych różnic w badanym materiale pojawiają się także konstrukcje, które można określić jako novum w języku niemieckim. Są to grupy nominalne zawierające przydawkę w postaci rzeczownika złożonego w prepozycji. Takie związki są zupełnie nietypowe dla języka niemieckiego, w którym jest bardzo silna tendencja do tworzenia złożeń. W sytuacjach, gdy istnieje potrzeba określenia rzeczownika przez inny rzeczownik, w języku niemieckim należałoby oczekiwać utworzenia wyrazu złożonego lub co najwyżej użycia przydawki dopełniaczowej w postpozycji, która pod względem poprawności językowej nie zawsze jest możliwa. W badanym materiale rozrywanie złożeń nie jest wcale marginesowym zjawiskiem. Na 135 użyć wyrazów złożonych tego rodzaju konstrukcje wystąpiły w 10 przypadkach. Charakterystyczne, że spośród użytych wyrazów złożonych rolę przydawki pełniły najczęściej terminy komputerowe, jak np. w następującej konstrukcji: „... sehr gute Kenntnisse im *MS-Office* Bereich."[62] (SZ, 18/19.01.03, s. 19).

Poza tym nie można zapomnieć, że w języku niemieckim doraźnej substantywizacji mogą podlegać nie tylko pojedyncze wyrazy, lecz także dłuższe grupy wyrazowe składające się z różnych części mowy. Ta właściwość języka biorcy wpływa na tworzenie rzeczowników według niemieckich zasad z angielskiego materiału leksykalnego, w wyniku czego w badanym materiale oprócz form zgodnych z angielskim pierwowzorem, np.: ***training on the job*** (SZ, 11/12.01.03, s. 40) spotykamy również przystosowane do języka niemieckiego w postaci rzeczownika z łącznikiem między poszczególnymi członami: ***Training-on-the-Job***[63] (SZ, 7/8.02.02, s. 19).

Na szczególną uwagę zasługują przypadki adaptacji morfologicznej użytych złożeń angielskich, dzięki którym można prześledzić mechanizmy towarzyszące procesowi włączania cytatów w nowy system fleksyjny lub przyjmowania przez nie określonego rodzaju gramatycznego. W badanym materiale cechy przystosowania do nowego otoczenia językowego wykazało tylko kilka wyrazów złożonych. W pierw-

---

[62] W tłum.: bardzo dobra wiedza z zakresu MS Office. W jęz. niem. poprawna forma graficzna złożenia powinna przyjąć postać *MS-Office*-Bereich.

[63] W tłum.: szkolenie/wdrażanie przez pracę.

szej kolejności przedstawimy anglicyzm, który w języku niemieckim uległ tzw. singularyzacji. Chodzi tu o funkcjonujące w języku angielskim w liczbie mnogiej złożenie ***haedquarters***, które składa się z dwóch członów: rzeczownika określającego ***haed*** 'głowa' oraz występującego w liczbie mnogiej rzeczownika głównego ***quarters*** 'kwatery' i ma znaczenie 'centrala, siedziba główna'[64]. Tenże rzeczownik złożony pojawia się w badanych ogłoszeniach bez końcówki liczby mnogiej ***-s*** i przyjmuje rodzaj nijaki: „EPSON EUROPE ELECTRONICS GmbH ist das europäische ***Haedquarter*** der SEICO EPSON CORPORATION in Japan ..."[65] (SZ, 7/8.08.02, s. 37). Przyczyną braku końcówki i przypisania wyrazowi rodzaju nijakiego jest przypuszczalnie utożsamienie drugiego członu złożenia ***quarters*** z niemieckim leksemem 'Quartier', który ma podobną semantykę, ale na oznaczenie jednego desygnatu używany jest w liczbie pojedynczej jako rzeczownik rodzaju nijakiego.

Na nadanie określonego rodzaju gramatycznego i deklinację może mieć także wpływ pokrewieństwo języków i podobieństwo cytatów z niemieckimi wyrazami, np. ang. ***house*** z niem. 'Haus' i ang. ***process*** z niem. 'Prozeß'. Działanie tego mechanizmu widoczne jest w następujących przykładach: „... in unserem ***Boarding-house*** ..."[66] (SZ, 24/25.05.03, s. 38) oraz „... alle Phasen des *Software* ***Life-Cycle-Process*** ..."[67] (SZ, 24/25.05.03, s. 36). Co prawda zbieżność form deklinacyjnych w dopełniaczu i celowniku rzeczowników rodzaju męskiego i nijakiego dopuszcza dwojaką interpretację rodzaju gramatycznego w/w wyrazów, ale biorąc pod uwagę zasadę analogii, zakładamy, że ***Boarding-house*** został potraktowany jak rzeczownik rodzaju nijakiego, natomiast główny człon złożenia ***Process*** w niepełnej odmianie (brak końcówki deklinacyjnej '-es') jak rzeczownik rodzaju męskiego. Czynnikiem decydującym o przypisaniu cytatowi angielskiemu określonego

---

[64] Por. WSAP, s. 548–549 i 945.

[65] W tłum.: Epson Europe Electronics spółka zoo jest europejską centralą firmy Seico Epson Corporation w Japonii.

[66] W tłum.: w naszym pensjonacie.

[67] W tłum.: wszystkie fazy w procesie życia oprogramowania. Forma graficzna złożenia (użycie 2 łączników) została dostosowana do niemieckich zasad zapisu wyrazów złożonych.

rodzaju gramatycznego może być również jego znaczenie i relacja do jego odpowiednika lub odpowiedników w języku niemieckim, o czym świadczy następujący przykład: „... mit modernem ***Showroom*** ..."[68] (SZ, 17/19.01.03, s. 35). Wymieniony anglicyzm odmieniono w celowniku przypuszczalnie jako rzeczownik rodzaju męskiego identyfikując go z rodzajem gramatycznym najbliższych pod względem znaczenia rzeczowników 'Ausstellungsraum, Ausstellungssalon'. W ostatnim cytacie, wykazującym przystosowanie do nowego systemu językowego i odmienionym z przymiotnikiem w dopełniaczu w liczbie mnogiej w następującej grupie wyrazowej: „... aller relevanten ***Guidelines*** ..."[69] (SZ, 11/12.01.03, s. 32) można dopatrzyć się działania dwóch czynników. Z jednej strony może to być znajomość tworzenia liczby mnogiej w języku angielskim przy pomocy końcówki *-s* i identyfikacja złożenia jako rzeczownika w liczbie mnogiej, z drugiej zaś, w przypadku osób nie znających języka angielskiego, asocjacja drugiego członu złożenia z liczbą mnogą drugiego członu zapożyczenia realnosemantycznego *Hotline, -s*[70].

Należy podkreślić, że występujące w ogłoszeniach anglicyzmy przyjmują różnorodne formy, wynikające przede wszystkim ze stopnia asymilacji w języku niemieckim, przynależności do kategorii zapożyczeń, a także z ich wzajemnego łączenia się i tworzenia przeróżnych kompozycji wyrazowych. Fakt ten ma szczególne znaczenie w interpretacji złożeń, wśród których oprócz „czystych" cytatów, tzn. struktur składających się z członów całkowicie niezasymilowanych, spotykamy wyrazy mieszane o następującej strukturze:

1. pierwszy człon – zapożyczenie właściwe + drugi człon – cytat, np.: *Tennis-**Rackets**, Barkeeper*[71] (oba przykł. z SZ, 11/12.01.03, s. 34, 36),
2. pierwszy człon – cytat + drugi człon – zapożyczenie właściwe; wyrazy te bez problemu włączają się w niemiecki system fleksyjny i strukturę zdania, np.: „Zur Verstärkung unseres ***Sunshine**-Teams*

[68] W tłum.: z nowoczesnym salonem wystawowym.

[69] W tłum.: wszystkich ważnych wytycznych.

[70] W tłum.: dosł. gorąca linia; specjalna linia telefoniczna przeznaczona np. dla użytkowników jakiegoś produktu, którzy w każdej chwili mogą zadzwonić z prośbą o informację lub usługę, FWB, s. 567.

[71] W tłum.: tutaj w znaczeniu – osoba prowadząca bar, barman.

suchen wir ..."[72] oraz „Wir bieten einen *Fulltimejob* ..."[73] (oba przykł. z SZ, 7/8.08.02, s. 29, 32),

3. kilkuelementowe kombinacje elementów składowych o różnym stopniu asymilacji w języku niemieckim, np. „... im *Key-Account--Management* ..."[74] (SZ, 18/19.01.03, s. 16).

Budowa złożeń mieszanych ma bezpośredni wpływ na możliwość włączenia wyrazu złożonego do niemieckiego otoczenia syntaktycznego. Jak wiadomo, ostatni składnik złożenia jest jednocześnie członem głównym decydującym o całości wyrazu, a zwłaszcza o rodzaju gramatycznym i możliwościach fleksyjnych. Użycie elementu niezaadaptowanego jako członu głównego wyklucza często przystosowanie złożenia poprzez np. nietypowy wygłos wyrazu i obcą strukturę graficzną do systemu języka biorcy. Inaczej jest, gdy członem głównym jest zapożyczenie właściwe. Złożenia tego typu zachowują się z punktu widzenia gramatyki i składni jak wyrazy niemieckie (patrz pkt. 2 złożeń mieszanych). Ma się wrażenie, że tworzone są odruchowo i okazjonalnie. Należy podkreślić, że w badanym materiale jest niewiele wyrazów złożonych zakończonych elementem niezaadaptowanym, w przeciwieństwie do dużej liczby złożeń z członem głównym w postaci zapożyczenia właściwego.

Wielu trudności interpretacyjnych przysparzają ponadto wyrazy złożone, w których jeden człon posiada identyczną postać graficzną w obu językach, ale inaczej jest wymawiany. Dotyczy to przede wszystkim wyrazów o łacińskim rodowodzie, np. 'System', 'Person'. Biorąc pod uwagę tylko postać graficzną, wyrazy złożone zwierające tego typu człony, np. System-*Audits*[75] (SZ, 24/25.05.03, s. 29) lub *Sales*person[76] (SZ, 18/19.01.03, s. 15) można byłoby uznać za hybrydy, ale przy uwzględnieniu formy ustnej pojawia się problem, który uniemożliwia taką interpretację, ponieważ nie można przewidzieć, jakie zasady fo-

---

[72] W tłum.: W celu wzmocnienia naszej słonecznej załogi/słonecznego zespołu poszukujemy.... Złożenie ma charakter okazjonalny i przenośny, nawiązuje do nazwy firmy (SolarWorld AG) i wytwarzanych przez nią urządzeń do produkcji prądu z energii słonecznej.

[73] W tłum.: oferujemy pracę na pełnym etacie....

[74] W tłum.: w zarządzaniu klientami kluczowymi/instytucjonalnymi.

[75] W tłum.: kontrole/audyty systemu.

[76] W tłum.: sprzedawca/sprzedawczyni, ekspedient/-ka, WSAP, s. 1028.

netyczne zostaną zastosowane w wymowie tego wyrazu. Wymowa angielska świadczyłaby o identyfikacji wyrazu z angielskim elementem leksykalnym. Na tej podstawie złożenie można byłoby zakwalifikować do kategorii cytatów. Z przyczyn oczywistych rozstrzygnięcie tego problemu jest zadaniem niewykonalnym i pozostaje sprawą otwartą. Należy jednak pamiętać, że interpretując tego typu złożenia, nie można stosować uproszczeń i zawsze wskazać na możliwości realizacji ustnej.

Podsumowując, należy stwierdzić, że analiza ofert pracy w 'Süddeutsche Zeitung' przyniosła bardzo ciekawe wyniki dotyczące funkcjonowania angielskich wyrazów złożonych, niezaadaptowanych w języku niemieckim. Omówione wyżej złożenia i procesy towarzyszące ich przejmowaniu świadczą nie tylko o silnym oddziaływaniu języka angielskiego na niemiecki system leksykalny, ale i o transferze relacji gramatycznych oraz syntaktycznych, a także zachwianiu norm obowiązujących w języku niemieckim.

Rozwiązanie skrótów

DSI AP – *Duży słownik informatyczny angielsko-polski*, Warszawa 1998,
FWB – *Duden Das große Fremdwörterbuch*, Mannheim Leipzig Wien Zürich 2000,
SZ – *Süddeutsche Zeitung*,
WSAP – *Wielki słownik angielsko-polski PWN Oxford*, Warszawa 2002,
WSWO PWN – *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 2003.